

kybernetika a rozčísila dvacáté století ve dvě, na dobu před svým příchodem a po něm. Ať tak či tak, Jakobsona ovlivnila. Jakobson se k tomu sám přiznal na konferenci lingvistů a antropologů v Bloomingtonu.⁷⁶⁾ Sám ostatně — přizván na jednu z interdisciplinárních konferencí, na nichž se kybernetika rodila, měl vydatnou příležitost nadýchat se oné tvořivé atmosféry, ne tak nepodobné jedinečnému ovzduší Kroužku.⁷⁷⁾ Jakobsona tedy kybernetika ovlivnila. Ovlivnila i Veltruského?

Snad nejznámějším dokladem kybernetického či lépe řečeno informačneteoretického ovlivnění je Jakobsonovo slavné komunikační schéma z jeho improvizovaného *closing statement* konference o lingvistice a poetice.⁷⁸⁾ Jakobson, pravda, nekopíruje — na rozdíl od mnohých dalších, kupříkladu i Umberta Eca⁷⁹⁾ — Shannonovo schéma komunikačního kanálu a kódované zprávy putující od zdroje ke kódovači a odtud přes dekódovač na místo určení; Jakobson jasně rozpozná, že toto schéma je pro tento účel přes příliš technické, a inženýrským detailům se vyhne (za což ho Shannon, pokud to vůbec zaznamená, určitě pochválí), nicméně *zpráva, odesílatel, kanál* (přejmenovaný na *kontakt*), *adresát i kód*, to vše v Jakobsonově schématu figuruje a všechno to jsou pojmy kybernetické. Co víc, Jakobson — tak jako už deset let předtím, rovněž

76) „For the study of language in operation, linguistics has been strongly bulwarked by the impressive achievements of two conjoined disciplines — the mathematical theory of communication and information theory. Although communication engineering was not on the program of our conference, it is indeed symptomatic that there was almost not a single paper uninfluenced by the works of Shannon and Weaver, of Wiener and Fano, or of the excellent London group.“ Lévi-Strauss, Jakobson, Voëlin a Sobcock, *Results...* s. 12.

77) Srov. Heims, Steve Joshua, *The Cybernetic Group*. Cambridge, Mass.: MIT Press, 1991. — Foster, Heinz von, Margaret Mead, Hans Lukas Teubner (eds.), *Cybernetics — Transactions of the Tenth Conference*, April 1953, Princeton, New York, Josiah Macy, Jr.

78) V českém výběru *Poetická funkce* najdeme schéma na s. 76, celé *closing statement* „Linguistics and Poetics“ pak na s. 74–106.

79) Eco, Umberto, *A Theory of Semiotics*. London: Macmillan, 1977, 33, s. 42–44. 80) Zatímco Jakobson konstatuje jisté vsoukání chvályhodné vlastnosti (přesnost, jednoznačnou definovanost, měřitelnost, analyzovatelnost) takového „inženýrského“ konceptu, jako je *kód*, vlastnosti, pro které stojí za to dát tomuto pojmu přednost před mnohem vágněji definovanou de Saussurovou *langue*, Veltruský se nechodí dát opit rohlíkem a tento termín právě pro opačné vlastnosti (nejednoznačnost, metaforičnost) zavrhuje. Co víc, varuje i před lchkovýmšlým nadužíváním saussurovské *langue*: vždyť fenomén, který de Saussure označil tímto názvem, patří téměř výhradně zkoumání lidské řeči a všude mimo lingvistiku je zcela výjimečný. V čem je tak příkrý rozdíl postojů? Snad i v tom, že obě

v Bloomingtonu, jenže před antropology a lingvisty — nezaváhá a znovu ztotožní Shannonův *kód* se Saussurovou *langue*, stejně však i Shannonovu *message* se Saussurovou *parole*! Veltruský tento Jakobsonův kybernetický zlepšovák — až na dosti silnou nevoli pocíťovanou už tehdy nad ztotožněním *langue* a *kódu*⁸⁰⁾ — ochotně akceptuje, okamžitě však rozpozná, že to, co tu Jakobson nabízí, není nic jiného než Bühlerovo dávné *nástrojové schéma jazyka* (das Organon-Modell der Sprache),⁸¹⁾ jen trochu přejmenované a doplněné, jak už tím koneckonců začal Mukaťovský. Mukaťovského *estetická funkce* je tu také, na stejném místě v samém srdci schématu, jen jí teď Jakobson říká poetická, a o Mukaťovském tu nepadne nejmenší zmínka. Je to duševní krádež? Samozřejmě že ne. Vždyť *estetická funkce*, byť pod různými názvy, byl společný majetek Kroužku, dokonce jak pražského, tak i moskevského, a patří tedy Jakobsonovi stejným právem jako Mukaťovskému. S Jakobsonovým schématem — například s tím, co se zde pojmenovává jako „kontext“, „metajazyková funkce“ — není vždy nutno (ani možno) do písmene souhlasit,⁸²⁾ ale „poetická funkce“ k takovémuto spor- ným bodům rozhodně nepatří.

To vše si tedy — skrze Jakobsona — Veltruský z kybernetiky osvojil. Kupodivu si však — aspoň v *Drama as Literature* — neadop-

stanoviska dělí bezmála dvacet let zkušenosti se strukturalismem, lingvistickým i „kybernetickým“ aplikationalismem. Za tu dobu se strukturalismus a sémiologie vydatně zkompromitovaly eskamotáží právě s těmito termíny, nejkřiklavější snad v pracích Barthesových typu *Mythologies*, *Système de la mode* či *SZ* (!). Uvědomíme-li si tyto souvislosti, uznáme asi, že Dan Sperber a Deirdre Wilsonová nejsou tak docela v nepravu, pokládají-li právě zneužívání termínu *kód* mimo obor jeho platnosti za příčinu intelektuálního bankrotu sémiotiky vůbec. Srov. již citované Lévi-Straussovy, Jakobsonovy et al. *Results*, s. 12–16, Veltruského již vzpomínutou „Comparative Semiotics of Art“, s. 123–124, a Dan Sperbera & Deirdre Wilson, *Perinence — Communication et cognition* (v angl. originálu *Relevance*), Paris: Minuit, 1989, s. 15–19. Pokud jde o kritiku francouzské sémiotiky a Barthesových (a kdyby jen Barthesových!) eskamotáží s pojmy, mám na ni snad trochu i právo. Srov. můj *review article* (či *compte rendu*) „Fifty Keys to Semiotics“, *Semiotica* 7 (1973), s. 226–281, zejména sekci „Non-linguistic Linguistics as a Key to Semiotics“.

81) To, že na Bühlerově přemýšlení o jazyce je — dávnou před kybernetikou — cosi bytostně kybernetického, vyslovil naplno a podrobně doložil analýzou Bühlerova popisu komunikační situace Gerold Ungeheuer. Viz jeho příspěvek „Die kybernetische Grundlage der Sprachtheorie von Karl Bühler“ v třetí svazku *Der Roman Jakobson*, s. 2067–2086.

82) Kritizoval jsem je v knížce *Mnoho povyku pro sémiotiku — Ne zcela úspěšný pokus o encyklopedické heslo Sémiotika divadla*. Bmo: Agentura G, 1992, s. 156 n., 184n.